

внешнеэкономических факторов влияния на изменения экономики Украины в направлении инновационного развития.

Ключевые слова: инновации, структурно-инновационная перестройка, глобализация, международное разделение труда.

Gorbachuk M. External factors structurally - innovation restructuring of economy of Ukraine

The article discusses the background and structural principles - innovation restructuring of economy of Ukraine in the context of its involvement in the world of globalization processes. The central question arises how the role of external factors influencing the economy of Ukraine in the direction of innovation.

Keywords: innovation, structural - innovative restructuring, globalization, international division of labor.

Жмудська І. Б.

**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**

ФАКТОРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В СОТ

У статті розглянуті актуальні питання впливу різнорівневих факторів на реалізацію експортного потенціалу України в сфері АПК. Запропоновано авторський підхід до систематизації факторів та чинників розвитку АПК України в умовах членства в СОТ в залежності від їх зовнішньої та внутрішньої впливовості, що детермінує застосування механізмів та інструментів стимулювання розвитку агропромислової сфери України з метою посилення її позицій на світовому ринку агропромислової продукції.

Ключові слова: агропромислове виробництво, СОТ, експортний потенціал.

Сучасні умови розвитку АПК України вимагають поглиблених досліджень процесів формування та реалізації експортного потенціалу вітчизняного ринку, оскільки членство України у СОТ активізує її залежність як від ендогенних, так і екзогенних чинників.

У науковій літературі теоретико-методологічні положення сучасної теорії міжнародної торгівлі та аналіз міжнародних ринків висвітлено у працях Г. Армстронга, І. В. Бураковського, Ф. Котлера, М. Д. Кондратьєва, А. І. Кредісова, В. Р. Кучеренка, Ф. Лассаля, Ф. М. Левшина, Г. Менкью, Є. В. Попова, М. Портера, С. І. Соколенка, М. І. Туган-Барановського, Д. Хаберлера та інших. Важливу роль у теоретичному осмисленні факторів та процесів, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність підприємств агропромислового комплексу, формування його експортного потенціалу та конкурентоспроможності, відіграють дослідження вітчизняних економістів В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, Ю. Д. Білика, В. С. Будкіна, П. І. Гайдуцького, В. П. Галушко, О. Д. Гудзинського, А. М. Кандиби, С. М. Кваші,

І. В. Кобути, В. В. Лазні, В. М. Петрова, П. Т. Саблука, А. С. Філіпенка, О. М. Шпичака, В. В. Юрчишина та інших вчених. Вони розглядають експортний потенціал в різних аспектах (економічний, ресурсний, природно-ресурсний, об'єктний,

господарсько-об'єктний і т. ін.). Проте питання класифікації факторів і умов, що визначають шляхи розвитку експортного потенціалу агропромислового комплексу недостатньо знайшло відображення в працях українських та закордонних вчених:

Метою статті є вивчення факторів реалізації експортного потенціалу АПК України та можливостей використання переваг на світових ринках агропромислової продукції в умовах членства нашої держави в СОТ. *Основні завдання*: аналіз теоретичної основи дослідження факторів реалізації експортного потенціалу АПК України; визначення можливостей використання переваг на світових ринках агропромислової продукції в умовах членства нашої держави в СОТ на основі системного підходу до аналізу зовнішньоторговельного потенціалу України та з використанням системного й порівняльного аналізу, статистичного дослідження та теоретичного узагальнення.

Отриманні переваги на світових ринках аграрної продукції в умовах посилення глобального регулювання в рамках Світової організації торгівлі потребують формування ефективного механізму розвитку зовнішньоекономічної діяльності, аналізу експортних можливостей країни та проблем їх реалізації, насамперед, з точки зору оцінки потенціалу, стану зовнішньоекономічних зв'язків, аграрної та торговельної політики, а головне – визначення та систематизації факторів, що впливають на ці процеси.

Україна володіє значним експортним потенціалом, здійснює зовнішньоекономічні операції з партнерами більше ніж із 200 країн світу.

Вступ України до СОТ створює значні можливості для українських товаровиробників, які принесуть Україні кращий доступ до світових ринків, розширять споживчий асортимент та полегшать доступ до іноземних технологій. Водночас рівень конкуренції на внутрішньому ринку суттєво зростає, а оскільки до України прийдуть нові міжнародні гравці, то необхідно бути до цього підготовленими. Тож пріоритетним має бути забезпечення конкурентоспроможності українського бізнесу як на теренах нашої держави, так і на світовій арені [6, с.9].

Вступ до СОТ – це визнання світом українського сегменту економіки конкурентноздатним, але потрібно визнати, що Україна вступила до цієї організації на досить жорстких умовах. Ця подія відбулась у час розгортання фінансової кризи в світі, що мало свої наслідки і для аграрного сектора.

Головним чинником стабільного розвитку виробництва й експорту продукції АПК України в таких умовах є випереджувальна реакція на динамічні процеси, що відбуваються на світовому ринку. В умовах, коли економіка України, починаючи з 2008 року, функціонує відповідно до норм і правил Світової організації торгівлі, статусом пріоритетного розвитку виробництва, активізації експорту є динамічне нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції, розширення зовнішніх ринків, подальший розвиток внутрішнього ринку та зміцнення продовольчої безпеки країни, що потребує необхідності пошуку й обґрунтування нового напрямку основоположних факторів розвитку галузі.

Ставши членом СОТ, Україна в галузі сільського господарства зазнає втрат внаслідок реалізації угод, а низькорентабельні галузі можуть частково втратити ринки збуту в розвинутих країнах. Втрати й негативні наслідки є викликом: як уникнути

економічного спаду й зберегти активний темп розвитку в умовах нестабільності на фінансових і продовольчих ринках [7, с. 93].

Тому, нині важливим завданням має стати розширення присутності продукції українського АПК на зовнішніх ринках збуту. Незважаючи на ознаки загального нарощування обсягів експорту, можемо назвати лише окремі товарні позиції, по яких Україна займає провідні місця на світових ринках – це, передусім, соняшникова олія та ячмінь, що абсолютно не відповідає аграрному потенціалу держави.

Отже, є нагальна потреба протистояти дестабілізації виробництва і зовнішньоекономічної діяльності встановленням конкретних співвідношень між виробництвом, експортом, імпортом, що є обов'язковою умовою при функціонуванні в умовах членства в СОТ.

В рамках економічної науки інтерес до систематизації чинників, які впливають на формування експортного потенціалу, як було зазначено вище, виявляють багато сучасних авторів. В науковій літературі зустрічаються різні погляди щодо природи взаємообумовленості та взаємозалежності основних та похідних чинників, а також щодо того, який вплив на формування та реалізацію експортного потенціалу в сфері АПК носить базовий характер.

Загальним моментом для багатьох наукових досліджень блоку питань, який розглядається, є прагнення визначити внутрішню і зовнішню впливовість чинників, тому що в залежності від сфери їх прояву, економічні наслідки розділяють на пов'язані з формуванням певної системи регулювання зовнішньоекономічних зв'язків (зокрема, в умовах членства в СОТ) та з її ефективністю та стабільністю, оскільки з першим пов'язана розробка комплексних заходів стимулювання розвитку експортного потенціалу, з другим - проведення вузькоспрямованих програм формування передумов зростання міжнародної конкурентоспроможності агропромислової продукції України, які є сукупністю заходів у сфері економічного регулювання з метою впливу як на поведінку учасників ринку агропромислової продукції, так і на економічну ситуацію в цілому [8, с. 46].

Систематизацію чинників доцільно проводити залежно від сфери їхнього впливу – зовнішнього або внутрішнього. Серед екзогенних найбільшого значення набувають процеси глобалізації, зростання масштабів наднаціонального регулювання світових ринків, а такою розвиток глобальної продовольчої кризи, до ендегенних належать трансформація підходів до формування механізмів регулювання національного агропромислового ринку і розширення та диверсифікація інструментів державної підтримки національних виробників сільськогосподарської продукції. Держава може впливати на чинники, які безпосередньо залежать від її рішень, однак найбільші складнощі виникають у необхідності дотримання вимог СОТ взагалі та конкретних взятих Україною зобов'язань.

Отже, до ендегенних чинників ми відносимо: національну систему регулювання ринку агропромислової продукції. Екзогенними слід вважати наступні чинники: правила та вимоги Світової організації торгівлі щодо прийнятних засобів підтримки національних виробників експортної продукції та зобов'язання України, які вона взяла на себе в процесі вступу до цієї організації.

З іншого боку, фактори формування та реалізації експортного потенціалу

України в агропромисловій сфері можна розглядати на трьох рівнях – національної економіки, ринків і підприємств (сільськогосподарських виробників і експортерів).

Основною ознакою розвитку світової економіки на сьогодні є поглиблення глобалізації та поширення діяльності глобальних інститутів управління міжнародною торгівлею. Сьогодні ми отримали нові виклики для АПК в умовах членства в СОТ. Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією в рамках СОТ регулюється єдиною Угодою про сільське господарство. Цією Угодою передбачено переведення всіх нетарифних бар'єрів щодо імпорту сільськогосподарської продукції в тарифи та визначення їх верхньої межі, поступове зниження імпортних тарифів, а також скорочення внутрішніх та експортних субсидій для сільгосппродукції. Країни, що приєднуються до СОТ, беруть на себе певні зобов'язання щодо державної підтримки сільського господарства; доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; санітарних і фітосанітарних заходів, експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі. Це вимагає певного ринкового реформування аграрного сектору та лібералізації доступу до ринків аграрної та харчової продукції.

Інтеграція аграрного сектору України у світову торгівлю передбачає необхідність впровадження торговельної політики, яка б враховувала стратегічні цілі, пріоритети і національні інтереси. Економіка України, а також її аграрний сектор сьогодні потребують залучення інвестицій, ефективних технологій, а відтак – розширення сільськогосподарського експорту. Тому важливо стимулювати обсяги виробництва якісної продукції, а також постачати на зовнішній ринок екологічно чисті продукти харчування. Вступ України до СОТ вимагає змін у напрямках та механізмах субсидування національних сільгоспвиробників. Адже розумна політика державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції та її експорту – це можливість реально оцінити перспективи зовнішньої торгівлі, продавати за кордон продукцію за найсприятливішими умовами, раціонально маневрувати власними ресурсами, продуктивно нарощувати виробництво в аграрному секторі, підтримувати доходи сільгосптоваровиробників на належному рівні, забезпечувати якісний рівень життя на селі [9, с. 138].

Ринок. Сьогодні посилення уваги до можливостей реалізації експортного потенціалу АПК сприяють наступні чинники, пов'язані зі специфікою функціонування ринку [6, с. 9]:

- посилення конкуренції на внутрішніх та зовнішніх ринках;
- прагнення забезпечити зростання компаній і підвищити прибутки за рахунок зарубіжних операцій;
- досягнення ефекту масштабу від інтернаціоналізації у сфері виробництва і збуту агропромислової продукції;
- необхідність диверсифікації ризиків;
- асиметрія розвитку зарубіжних ринків агропромислової продукції;
- активізація міжнародної діяльності сільськогосподарських підприємств з інших країн.

Зрозуміло, що успішна реалізація експортного потенціалу агропромислового комплексу вимагає постійної концентрації на фундаментальних принципах

управління, сформованих в рамках СОТ. Україна повинна максимально використати сьогоднішню сприятливу кон'юнктуру світового аграрного ринку. Тому необхідно розвивати сировинну базу відповідно до сучасних вимог; підвищити якість кінцевої продукції; узгоджувати асортимент цієї продукції з потребами конкретних країн-імпортерів; освоювати нові зростаючі ринки (передусім країн Азії, Африки та Близького Сходу). Тільки таким чином ми зможемо максимально реалізувати експортний потенціал АПК і захистити при цьому національні інтереси в умовах членства в СОТ.

Підприємства. Подальшому розвитку виробництва та ринку сільськогосподарської продукції, в контексті вступу до СОТ, найбільшою мірою перешкоджають [10, с. 61]:

1. Мораторій на продаж землі, який знижує інвестиційну активність у сфері виробництва сільськогосподарської продукції і обмежує кредитування банківськими установами сільськогосподарських виробників. Виробники не можуть використовувати земельні ділянки в якості застави і таким чином мінімізувати ризики для банків та отримати кредит під нижчі відсотки.

2. Нерозвиненість в Україні сфери страхування кредитних та виробничих ризиків призводить до низького рівня фінансової активності суб'єктів господарювання на ринку сільськогосподарської продукції.

3. Технологічна відсталість цієї галузі порівняно з іншими країнами – загрозовим, з точки зору продовольчої безпеки можна вважати істотне зниження рентабельності основних видів продукції сільського господарства

У контексті членства України в СОТ для забезпечення захисту національних інтересів варто ініціювати перегляд домовленостей та визначити перелік сільськогосподарських товарів, на які доцільно підвищити ввізне мито. А в подальшому перш, ніж проводити переговори з іншими країнами, слід здійснювати аналіз можливих втрат та переваг як для національних товаровиробників, так і для економіки України в цілому.

Національним асоціаціям виробників необхідно активізувати роботу зі збору, узагальнення та підготовки інформації щодо загроз витіснення з внутрішнього ринку товарів вітчизняного виробництва імпортними аналогами для своєчасного реагування та запровадження захисних заходів.

Національне економічне середовище (умови), в якому відбувається формування експортного потенціалу агропромислового комплексу нашої країни, визначає напрямки подальшого його розвитку. Це обумовлено величиною вектору взаємодії різноманітних факторів, які можуть бути оцінені кількісними та якісними показниками. Фактори, що впливають на різні аспекти формування та реалізації експортного потенціалу, можна умовно поділити на три групи [6, с. 10]:

- фактори довгострокового загальноекономічного впливу,
- середньострокові фактори розвитку агропромислового сектору та ринків сільськогосподарської продукції,
- фактори короткострокового одномоментного впливу.

До першої групи факторів ми відносимо такі, які відображають довгострокову соціально-економічну політику держави і які визначаються в залежності від

глибинних економічних процесів національного та світового господарчих комплексів. Кожний з факторів цієї групи має відповідне висвітлення в стратегічних загальноекономічних програмах розвитку кожної держави. Вплив уряду на це коло факторів здійснюється опосередковано через інструменти фінансової, митної, податкової політики, маючи в своєму завершенні зміни економічної системи, які носять фундаментальний характер, тобто обумовлюють основу формування експортного потенціалу країни в цілому.

До другої групи відносяться ті фактори, які за своєю суттю є інструментом середньострокової політики держави та суспільних інституцій в галузі формування експортного потенціалу в сфері АПК. Тут вплив уряду на різні аспекти розвитку аграрного ринку може мати в окремих випадках прямий характер, що узгоджується за правилами СОТ в рамках інструментів “зеленої скриньки”. Значення факторів другої групи при оцінці їх впливу на експортний потенціал АПК піддається більш точній оцінці і прогнозуванню. Кількість і якість змін цих факторів є об’єктом пильної уваги суб’єктів аграрного ринку, тому що вони відіграють важливу роль у прийнятті практичних рішень.

Вступ до СОТ, інтеграція вітчизняного аграрного ринку у світовий продовольчий ринок передбачають трансформацію системи підтримки та регулювання розвитку аграрного сектора України. Заходи мають орієнтуватися на ті, що дозволяє СОТ (так звана “зелена скринька” – заходи державної підтримки, що не спричиняють викривлення конкуренції, не спрямовані на підтримку цін виробників і є незабороненими, а саме: наукові дослідження, інформаційно-консультаційне обслуговування; сприяння збуту сільгоспродукції, контроль безпеки продуктів, ветеринарні та фітосанітарні заходи; вдосконалення інфраструктури, тощо), і менше – на заборонені чи обмежені (“блакитна” та “жовта” скриньки: дотації на продукцію тваринництва і рослинництва, компенсація витрат, цінова підтримка, пільги і т.ін.). Аналіз обсягів і структури заходів із державної підтримки аграрного сектора України свідчить, що рівень їхньої відповідності вимогам СОТ ще надто низький і необхідна значна їх адаптація до міжнародних стандартів.

До третьої групи відносяться фактори, які не підлягають точному прогнозуванню в перспективі, які мають одномоментний прояв і непередбачувані наслідки з короткочасними, але значними змінами в умовах функціонування національної економічної системи. Така характеристика факторів третьої групи не зменшує необхідності їх врахування і корегування в короткостроковому плані, також вимагає миттєвого реагування кожного учасника агропромислового сектору від держави, транснаціональної корпорації до підприємця і споживача [3, с. 72].

Найбільш важливою для ефективного розв’язання комплексу економічних, екологічних і соціальних проблем села є задача створення мережі зон комплексної біологізації землеробства, переважно на водозбірних, рекреаційних та природоохоронних територіях.

Виробництво продукції рослинництва без використання пестицидів і мінеральних добрив промислового походження, яка в різних країнах сертифікується під назвами “органічна”, “біологічна” або “екологічна”, є для України новою задачею. Ринкова вартість такої продукції за умови її сертифікації повинна бути орієнтовно на 15-25 відсотків більшою в порівнянні з продукцією рослинництва, виробленою за

традиційним технологіям.

Проблема низької конкурентоспроможності, на наш погляд, має розв'язуватися саме нині як виробниками сільгосппродукції, так і за допомогою держави. Підвищити виробництво навіть завдяки чіткому дотриманню технологій, безперечно, може кожен фермер чи господарство. Держава також повинна подбати про забезпечення гарантованого доходу сільгоспвиробникам, сприяти збуту сільгосппродукції; заздалегідь вирішувати питання цін на енергоносії; збільшити фінансування переобладнання підприємств новітніми технологіями, опікуватися вдосконаленням соціальної інфраструктури села. Тобто слід розпочати використання засобів, що не є забороненими СОТ.

Висновки. Агропромисловий комплекс вітчизняної економіки володіє достатнім ресурсним потенціалом, який, при раціональному його використанні, здатний не лише повністю забезпечити внутрішні продовольчі потреби, але й перетворити Україну на потужного світового гравця на найважливішому, без перебільшення, світовому ринку – ринку продовольства. Для цього необхідно провести комплекс заходів: 1) спрямувати необхідну частину державних і приватних ресурсів на поліпшення ринкової інфраструктури: збільшення пропускної здатності українських портів; інтенсивна розбудова найважливіших транспортних артерій; розробка та реалізація програм, направлених на тіснішу співпрацю банківського та страхового бізнесу й аграрного сектору економіки; 2) підвищення рівня індустріалізації сільськогосподарського виробництва. З метою одержання сільськогосподарської сировини високої якості, особливо у тваринницьких галузях, необхідно відновити роботу потужних молоко-тваринних і відгодівельних комплексів; 3) створення сприятливих умов для збільшення сільськогосподарського виробництва: насамперед – це відновлення та поліпшення сільської виробничої й соціальної інфраструктури; створення умов, які б забезпечували вільний доступ до усіх необхідних факторів системи державних закупівель; 5) відмова від практики адміністративних обмежень експорту продукції.

Реалізація перелічених заходів, дасть можливість вітчизняним аграріям мінімізувати можливі ризики та повною мірою скористатися перевагами ліберальних умов торгівлі в рамках СОТ.

Використані джерела:

1. Білозір Л. М. Деякі аспекти до вимог ГАТТ/СОТ щодо лібералізації і протекціонізму у сфері зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 146.
2. Вступ України до СОТ: новий виклик економічній реформі / за ред. І. Бураковського, Л. Хандріха, Л. Хоффмана. – К., 2003. – 223 с.
3. Губенко В. І. Стан і проблеми забезпечення розвитку виробництва та експорту продукції АПК в умовах СОТ / В. І. Губенко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 69-73.
4. Кваша С. М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС / С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 144-147.
5. Мудрак Р. П. Розширення експортних можливостей: зовнішньоторговельні вигоди та внутрішні продовольчі ризики / Р. П. Мудрак // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 122-127.
6. Осташко Т. О. Переваги і ризики від вступу України до СОТ для сільського господарства та сільського населення України: аналітичні оцінки // Ефективне тваринництво. – 2007. – № 1. – С. 8-12.

7. *Пантелеєва О. О.* Експортні можливості агк України в умовах СОТ // Вісник Луганського національного аграрного університету АПК. – 2009. – № 10. – С. 92-97.
8. *Супіханов Б. К.* Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах підготовки вступу до СОТ / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 44-49.
9. *Супіханов Б. К.* Перспективи розвитку АПК в умовах членства України в СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЕС / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 138-144.
10. *Файчук О. М.* Передумови інтеграції АПК України у світове господарство // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 59-63.

Жмудская И. Б. Факторы реализации экспортного потенциала АПК Украины в условиях членства в СОТ.

В статье рассмотрены актуальные вопросы влияния разноуровневых факторов на реализацию экспортного потенциала Украины в сфере АПК. Предложено авторский подход к систематизации факторов развития АПК Украины в условиях членства в ВТО в зависимости от их внешней и внутренней обусловленности, которая детерминирует применение механизмов и инструментов стимулирования развития агропромышленной сферы Украины с целью усиления ее позиций на мировом рынке агропромышленной продукции.

Ключевые слова: агропромышленное производство, ВТО, экспортный потенциал.

Zhmudska I. B. Factors of realizing Ukrainian AIC export potential in WTO member's conditions.

The article deals with current issues of influence of various levels factors on the implementation of Ukraine's agriculture export potential. It was proposed to classify factors and motives of development of agro-industrial complex of Ukraine under the conditions of WTO, depending on their internal and external influence, which determines the usage of mechanisms and instruments for stimulating the development of agro-industrial sphere of Ukraine to strengthening its position on the world market of agricultural products.

Keywords: agricultural production, the WTO, the export potential.

Антонова О. М.

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК КАТЕГОРІЯ УПРАВЛІННЯ

Розглянуто поняття «економічна безпека», «економічна безпека підприємства», основні види загроз економічній безпеці. Запропонована концептуальна модель забезпечення економічної безпеки. Розрахована оцінка рівня економічної безпеки за допомогою узагальнювального критерію, який визначається за допомогою системи приватних функціональних критеріїв. Представлені напрями забезпечення безпеки, у тому числі і економічній безпеці. Наведені основні фактори забезпечення економічної безпеки складної фінансово-економічної системи.

Ключові слова: економічна безпека, економічна безпека підприємства, розвиток, стабільність, держава, фінансово-економічна система.

Традиційне розуміння безпеки найчастіше зводиться до національної безпеки, яка визначається як гарантована конституційними, законодавчими і практичними заходами, захищеність і забезпечення національних інтересів громадян і країни.

Проблема економічної безпеки в даний час є предметом пильного вивчення і досліджень. Свідомство тому – все зростаюче число публікацій в науковій і спеціальній літературі.